

“згуртування і поживлення діяльності місцевих педагогічних сил” [1: 18], організація при музеї педагогічних гуртків, сприяння проведенню виставок, лекцій, видання робіт з педагогічної тематики. Звичайно, це можливо при забезпеченні відповідних матеріально-технічних умов діяльності музею.

Таким чином, музей Херсонського державного університету є своєрідною лабораторією виховання студентської молоді, у якій на основі застосування різноманітних форм і методів просвітницької, наукової та виховної діяльності музею успішно здійснюється формування професійної гідності, усвідомлення студентством соціальної значущості свого фаху, прищеплення йому любові до своєї спеціальності, моральних чеснот та почуття патріотизму.

За значні успіхи у підвищенні ефективності навчального процесу, формуванні та збереженні музейного фонду України, пропаганді пам'яток історії та культури музею історії ХДУ постановою колегії управління культури Херсонської обласної державної адміністрації у 2002 році було присвоєно звання “Народний”, а наказом Міністерства освіти і науки України №353 від 13.06. 2005 року присвоєно звання “Зразковий музей”.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Тимошенко І.Є. К устройству педагогического музея при управлении Киевским учебным округом. – К., 1902. – 22 с.

УДК 378. 1

Сараєва О.В.

ПЕДАГОГІЧНА СИСТЕМА: ДО ІСТОРІОГРАФІЇ ПОНЯТТЯ

У сучасних культурно-історичних реаліях особливої актуальності набуває проблема розвитку історико-педагогічної науки. Події останніх років сприяли розширенню її джерельної бази: видано численні матеріали, документи, відкрито доступ до архівних справ. Це дало змогу заповнити прогалини в історії української педагогіки, повніше відтворити, осмислити історію української школи і педагогічної думки. Адже розвиток історико-педагогічної науки безпосередньо відображає соціокультурні процеси, що відбуваються в суспільстві.

Пошукам нових підходів до вирішення проблем історико-педагогічної науки в Україні приділено велику увагу в численних публікаціях учених.

Значний внесок становлять дослідження О.Сухомлинської. Вона підкреслює, що історико-педагогічна наука перебуває в кризовому становищі і перш за все “потребують перегляду загальні концептуальні засади ..., її понятійно-термінологічний апарат” [11: 30]. Але при цьому “Філософські основи залишаються базовими для реконструкції історії освіти й виховання” [11: 22].

Розв'язанню окремих проблем історико-педагогічної науки присвячено ряд публікацій на сторінках журналу “Шлях освіти”: М.Богуславський “Структура сучасного історико-педагогічного знання” (1999); Н.Гупан “До періодизації розвитку історико-педагогічного процесу в Україні” (1999); Н.Дічек “Історіографічний метод як інструмент дослідження вітчизняної історії педагогіки” (2001), Є.Хриков, О.Адаменко “Педагогічна наука в Україні: стан та напрями розвитку” (2003), Л.Ваховський “Методологія дослідження історико-педагогічного процесу: постановка проблеми” (2005).

На сучасному етапі розвитку історико-педагогічної науки відбувається формування окремого напрямку – педагогічної історіографії. Вагомим внеском у її становлення є дослідження Н.Гупана. Вченим видано понад 30 наукових статей, дві монографії “Історіографія розвитку історико-педагогічної науки в Україні” (2000 р.), “Українська історіографія історії педагогіки” (2002 р.) та захищено докторську дисертацію “Розвиток

історії педагогіки в Україні (історіографічний аспект)” (2001 р.). Автор теоретично обґрунтовує принципово нові теоретико-методологічні підходи до історіографічних досліджень, вперше визначає та вводить в науковий обіг поняття “педагогічна історіографія”; пропонує періодизацію розвитку української історії педагогіки.

Поява нового напрямку розширює коло проблем досліджень, відкриває нові можливості перед науковцями. Адже, “Історіографія є окремим предметним полем історії педагогіки, що вивчає процес нагромадження історико-педагогічного знання шляхом аналізу відповідних праць з позицій конструктивно-генетичного, аксіологічного, синергетичного, системного підходів та застосування адекватних методів дослідження” [4: 18]. У зв’язку з цим актуальності набувають історіографічні розвідки, присвячені дослідженню окремих аспектів історії педагогічної думки, важливою складовою якої є генеза науково-педагогічної термінології.

З огляду на вище зазначене, базове для сучасного історико-педагогічного дослідження поняття “педагогічна система” потребує детального вивчення з позицій походження та розвитку.

Мета публікації – висвітлити окремі аспекти історіографічного аналізу поняття “педагогічна система”.

На нашу думку, на сучасному етапі поняття “система” завоювало міцні позиції і дістало розробку в філософії, соціології, психології, педагогіці та інших науках.

За філософським енциклопедичним словником “система – це сукупність елементів, що знаходяться у відносинах і зв’язках один з одним, яка утворює певну цілісність, єдність” [13: 584]. Ідея системності в суспільстві формувалася поступово. Філософське її осмислення передувало спеціально-науковим дослідженням. Зародилась ідея системності ще в Античному світі (Платон, Аристотель, Евклід), а пізніше була розвинута Спінозою та Лейбніцем. Представники німецької класичної філософії Кант, Шеллінг і Гегель, з’ясувавши найзагальніші філософські позиції, розробили принципи системності природи пізнання.

З середини ХІХ ст. при вивченні таких складних, динамічних об’єктів, як людське суспільство та біологічний світ починають використовувати ідею системності [13].

У ХХ ст. поняття “система” наповнюється новим змістом і досліджується в контексті системного підходу, який пов’язують з такими науковими розробками, як теорія Богданова, загальна теорія систем Л.Берталанфі, системотехніка тощо [13].

Питанням історії та методології системних досліджень, визначенню сутності понять “система”, “структура”, “зв’язок” присвячені розробки радянських вчених: І.Блауберга, В.Садовського, Е.Юдіна. Під керівництвом провідних науковців створювались дослідницькі групи і лабораторії з даних питань при інститутах природознавства АН СРСР, інститутах філософії АН СРСР і АН УРСР, відбувались наукові конференції. Розробка вище зазначеної проблеми велася в багатьох країнах світу: в СРСР, США, Великобританії, Канаді та інших.

Радянськими дослідниками виділено основні системні принципи: цілісність; структурність; взаємозв’язок системи і середовища, ієрархічність; багатоманітність опису [13].

Термін “система” в науковій літературі вживається в різних лексичних значеннях. У педагогіці визначається як:

- 1) “метод дій, що встановлює порядок, правила чого-небудь”: наприклад, система виховання [12: 193];
- 2) “сукупність думок і положень, що підпорядковуються певним принципам, ідеологічне підґрунтя: наприклад, педагогічна система Песталоцці” [12: 193].

Дане поняття, з’явившись у педагогічній науці, до кінця 60-х рр. не було пов’язане з системним підходом, який “вимагає розглядати педагогічні об’єкти як системи, а саме: визначити склад, структуру й організацію основних компонентів, встановити провідні взаємозв’язки між ними; виявити зовнішні зв’язки системи, виділити з них головний; визначити функції системи та її роль серед інших систем; встановити на цій основі закономірності і тенденції розвитку системи в напрямку її цілісності” [10: 131].

У 70-ті роки ХХ ст. у педагогіці швидкими темпами зростає кількість публікацій, що висвітлюють різноманітні аспекти застосування системного підходу. Але поняття “педагогічна система” в навчальній літературі було відсутнє взагалі.

80-ті роки ХХ ст. характеризуються переосмисленням можливостей системного підходу, його конструктивним аналізом. Процес навчання розглядається як “складна, цілісна система, тобто як упорядкована сукупність взаємопов’язаних і розташованих в певному порядку елементів цілісного утворення” [5: 34]. У підручниках для студентів вузів наряду з такими педагогічними категоріями як “дидактична система”, “виховна система”, з’явився і почав використовуватись термін “педагогічна система”.

У радянській науковій педагогічній літературі до розробки цього поняття звертаються В.Беспалько, Ф.Корольов, Н.Кузьміна та інші. Проте дані дослідження не носять системного характеру.

Радянський вчений-теоретик Ф.Корольов звертає увагу на те, що в педагогічних дослідженнях рідко застосовується системний підхід, який насправді завжди повинен бути одним з провідних методологічних основ. Він відносить педагогічну систему до великих, яким притаманні такі ознаки, як: цілісність, взаємозв’язок із зовнішнім середовищем [6].

Педагогічні системи як цілісні явища, на нашу думку, можуть бути описані за допомогою ознак обґрунтованих В.Афанасьєвим, а саме:

- інтегративні якості, які притаманні всій системі, а не окремим її елементам;
- складові елементи; структура, що являє собою зв’язки і відношення між частинами й елементами;
- функціональні характеристики;
- комунікативні якості, що проявляються у зв’язках з навколишнім середовищем;
- історичність, наступність [2].

Теоретичні основи поняття “педагогічна система” визначено Н.Кузьміною. Дослідниця тлумачить педагогічну систему як “множину взаємопов’язаних структурних і функціональних компонентів, що підпорядковані меті виховання, освіти і навчання підростаючого покоління та дорослих людей” [7: 10]. Вона шляхом дослідження появи і зникнення педагогічних систем виділяє їх структурні і функціональні компоненти.

В.Беспалько визначає педагогічну систему як “певну сукупність взаємопов’язаних засобів, методів і процесів, необхідних для організованого, цілеспрямованого педагогічного впливу на формування особистості із закладеними якостями” [3: 6]. Він виділяє наступні елементи: “учні, цілі виховання (загальні і часткові), зміст виховання, процеси виховання (власне виховання і навчання), учителі (або ТЗН), організаційні форми виховної роботи” [3: 7].

На думку В.Беспалько, всі педагогічні явища, що виникатимуть, знайдуть собі логічне пояснення в структурних змінах елементів педагогічної системи, їхніх якостей і характеру зв’язків між ними.

Як динамічну педагогічну систему – невід’ємну складову соціальної системи – репрезентує педагогічний процес В.Сластьонін. Взаємопов’язаними компонентами педагогічної системи виступають: “педагоги і вихованці (суб’єкти), зміст освіти і матеріальна база (засоби)” [10: 131]. На його думку, види педагогічної системи (дитячий садок, школа, станція юних туристів, ...) відрізняються виключно своїм призначенням і, безумовно, як наслідок, особливостями організації і функціонування.

З 90-тих років ХХ ст. у навчальній і науковій літературі при аналізі процесів і явищ переважає системний підхід, загальноживаним стає поняття “педагогічна система”. Але воно використовується наряду з основними педагогічними категоріями без жодних ґрунтовних пояснень.

Заідеологізованість і недостатність розробки проблеми залишили потребу обґрунтування сутності поняття, його структури, складових компонентів, тому науковці і далі продовжують пошуки.

У світлі нових уявлень “на мові понять недиз’юктивності, розмаїття, поля можливостей” В.Кушнір робить спробу визначити особливості педагогічних систем. В основу дослідження автор покладає розробки Н.Кузьміної та приходиться до висновку, що “педагогічні системи поєднують відмінності, суперечності, протилежності: колективізм і індивідуалізм, раціональне і ірраціональне, абстрактне і чуттєве, визначене й невизначене, закономірність і хаотичність, інтелект і емоції тощо. Компоненти педагогічних систем розвиваються в різних темпах, що означає кількісні та якісні відмінності, пов’язані з рухом та розвитком” [8: 85].

Дослідники педагогіки вищої школи, зокрема, А.Нісімчук, О.Падалка, О.Шпак, звертають увагу на те, що у вузі також склалась своєрідна педагогічна система. До її структури увійшли такі елементи:

1. Державне замовлення України;
2. Дидактичні завдання діяльності викладача;
3. Сучасні технології навчання” [9: 252].

У напрямі розробки комп’ютерних технологій навчання групою російських вчених під керівництвом професора Г.Александрова наряду з поняттями “педагогічний процес”, “педагогічна технологія” розглянуто і “педагогічну систему”.

Автори визначають “педагогічну систему” як “систему, що характеризується цілеспрямованим на розвиток учня функціонуванням, особливими структурами, зв’язками і відношеннями між її елементами” [1: 135]. На основі символічного визначення системи ними

запропоновано формулу педагогічної системи: “ $\sum: \{M\} \{X\} F, G$ ”, де

M – включає такі елементи, як: учитель, учень, зміст освіти і виховання (як правило регламентоване певними планами і програмами), засоби навчання і виховання (в загальному випадку – умови навчання і виховання);

X – зв’язки і відношення між цими елементами, що реалізуються у вигляді методів і прийомів, організаційних форм навчання і виховання, а також різноманітних форм і видів спілкування між вчителем і учнями, учнями один з одним, відношення учнів до змісту і засобів навчання і виховання” [1: 135].

Що ж являють собою **F** та **G**?

F – функція системи, яка визначається “як формування, розвиток особистості учня, а системоутворюючим фактором **G** – вважати діяльність, що набуває різноманітного характеру і забарвлення в тих чи інших педагогічних системах, що функціонують в різних соціальних і етнічних умовах” [1: 135].

Учені, аналізуючи розробки Н.Блауберга, В.Садовського, Е.Юдіна, виділили наступні особливості педагогічних систем: “це органічні, цілеспрямовані, соціальні, динамічні, відкриті, вірогідні системи, що самоорганізуються. Є всі підстави віднести педагогічні системи до великих” [1: 137].

Таким чином, оригінальність підходу російських вчених полягає в тому, що вони запропонували формулу педагогічної системи на основі попередніх розробок.

Аналіз педагогічної літератури показав, що більшість системних досліджень розпочинались з визначення поняття, компонентів і структури педагогічної системи. Результати цих розвідок досить різні та іноді навіть суперечливі. Але доцільно зауважити, що проаналізовані підходи до педагогічних систем виключають такий компонент як “сім’я”. З цим принципово не можна погодитись, адже саме сім’я, як носій самобутньої національної культури, бере повноцінну участь в навчально-виховному процесі.

Важливим і малодослідженим є вивчення авторських педагогічних систем.

В. Сластьонін до авторських педагогічних систем відніс ті, в основу яких покладено нетрадиційні підходи та ідеї. “До них дійсно можна зарахувати педагогічні системи Я.А.Коменського, К.Д.Ушинського, Л.М.Толстого, А.С.Макаренка, В.О.Сухомлинського, В.А.Караковського і багато інших систем педагогів-класиків, сучасних педагогів-новаторів і керівників навчально-виховних закладів” [10: 133].

Російські вчені під керівництвом професора Г.Александрова звернули увагу на авторські педагогічні системи, в яких “діяльність, зв’язки і відношення між елементами системи набувають тієї чи іншої спрямованості, особливих форм і видів” [1: 137].

Таким чином, проведений нами історіографічний аналіз дає підстави констатувати той факт, що єдине, загальноприйняте визначення поняття “педагогічна система” відсутнє. Всі існуючі сьогодні розробки є авторськими. Наукові теорії В.Беспалько та Н.Кузьміної покладено в основу більшості сучасних розвідок. Крім цього, на нашу думку, потребують більш детального вивчення авторські педагогічні системи.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Александров Г.Н., Иванкова Н.И., Тимошкина Н.В., Чшиева Т.Л. Педагогические системы, педагогические процессы и педагогические технологии в современном педагогическом знании // *Educational Technology & Society*. – 2000. – № 3 (2). – Р. 134–149.
2. Афанасьев В.Г. Системность и общество. – М., 1980.
3. Беспалько В.П. Слагаемые педагогической технологии. – М.: Педагогика, 1989. – 192с.
4. Гупан Н. Развитие истории педагогики в Украине (историографический аспект): Дис. ... докт. пед. наук. – К., 2001. – 18 с.
5. Дидактика современной школы: Пособие для учителей / Под ред. В.А.Онищука. – К.: Радянська школа, 1987. – 34 с.
6. Королёв Ф.Ф. Системный подход и возможности применения в педагогических исследованиях // *Советская педагогика*. – 1970. – №9. – С. 103-115.
7. Кузьмина Н.В. Понятие “педагогической системы” и критерии ее оценки // *Методы системного педагогического исследования* / Под ред. Н.В.Кузьминой. – Л.: ЛГУ, 1980. – 12 с.
8. Кушнір В.А. Характеристика особенностей педагогических систем / *Педагогіка і психологія* – 1999. – №4 – С. 83-91.
9. Нісімчук А.С., Падалка О.С., Шпак О.Т. Сучасні педагогічні технології: Навчальний посібник. – К.: Видавничий центр “Просвіта”, Пошуково-видавниче агентство “Книга Пам’яті України”, 2000. – 368 с.
10. Слостёнин В.А. и др. Педагогика: Учебное пособие для студентов высших пед. учебн. заведений / В.А. Слостёнин, И.Ф. Исаев, Е.Н. Шиянов; Под ред. В.А. Слостёнина. – 2-е изд., стереотип. – М.: Издательский центр “Академия”, 2003. – 576 с.
11. Сухомлинська О.В. Історико-педагогічний процес: нові підходи до загальних проблем. – К.: А.П.Н., 2003. – 68 с.
12. Толковый словарь русского языка: в 4 т. / Сост. В.В.Виноградов, Г.О.Винокур: Под ред. Д.Н.Ушакова. – М.: Русские словари, 1994. – Т.4 – 194 с.
13. Философский энциклопедический словарь / Ред. кол.: С.С. Аверинцев, Э.А. Араб-Оглы. – 2-е изд. – М.: Советская энциклопедия, 1989 – 815 с.

УДК 37(47.71)(09)

Саф’янюк З.Г.

ЕТАПИ РОЗВИТКУ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ЗАКЛАДІВ РЕАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ (XVIII– XIX СТ.)

На сучасному етапі реформування системи національної освіти особливо доцільним є вивчення педагогічного досвіду європейських країн. Неабиякий інтерес для нас становить дослідження розвитку і діяльності різних типів середніх шкіл, у тому числі реального спрямування, оскільки реальні школи та реальні гімназії забезпечували профілізацію загальноосвітньої підготовки молоді з метою її вступу до вищих технічних навчальних закладів.

Метою даної статті є дослідження аспектів становлення і розвитку реальних шкіл в Європі у (XVIII– XIX ст.).